

KERKÜKLÜ MEHMED MİHRÎ'NİN* SUDAN SEYAHATNAMESİ

Dilek BATİSLAM*

Mehmed Mihrî, *Sudan Seyahatnamesi*, Ahmed İhsan ve Şürekâsı
Matba'acılık Osmanlı Şirketi, İstanbul 1326 (1910), 387+9 sayfa. Resimli.

Sudan Seyahatnamesi'ni yazan Mehmed Mihrî yazar, şair ve dilcidir. 1849'da Kerkük'te doğmuş ve doğduğu yerde özel eğitim almıştır. Babası Kerküklü Molla İbrahim Efendi'dir. Arapça, Farsça ve Türkçe bilen Mehmed Mihrî, 1864'te İstanbul'a gelmiş ve Mustafa Fâzıl Paşa'ya intisap etmiştir. Babiâli Tercüme Odası'na girip dokuz yıl hariciyede çalıştıktan sonra İran'ın Hoy şehrine şehbender (konsolos) tayin edilmiştir. İstanbul'a döndüğünde Mustafa Fâzıl Paşa'nın öldüğünü öğrenerek Mısır'da bulunan ailesinin yanına gitmiştir. 1884 yılında Mısır'da yayımladığı *Et-Tuhfetü'l-Abbâsiyye* adlı eserini Mısır Prensi Abbas Bey'e ithaf etmiştir. 1897'de tekrar İstanbul'daki Tercüme Odası'nda görevlendirilen Mehmed Mihrî, Mısır Prensi Ahmed Kâmil Bey'in oğlu Prens Yusuf Kemal Bey'le birlikte İngiltere, Fransa ve Sudan'a seyahatler yapmıştır. I. Dünya savaşına kadar hayatta olduğu tahmin edilen Mehmed Mihrî'nin nerede ve ne zaman öldüğü kesin olarak bilinmemektedir.

Mehmed Mihrî'nin, eserlerinden Türkçe, Farsça ve Arapçanın yanı sıra Batı dillerinden İngilizce ve Fransızcaya da hâkim olduğu anlaşılmaktadır. Yazar *Rehber-i Lisan* adlı eserini Türkçe, Farsça, Fransızca ve İngilizce yazmıştır. Türkçe, Farsça ve Arapça yazdığı şiirlerinin çoğu methiyedir. Bazen bu üç dilde de aynı anlamda şiirler yazarak nazımdaki tercüme

*Kaynaklarda yazarın adı genellikle Mehmed Mihrî olarak verilmiş, bilgi aldığımız kaynaklara bağlı kalmak açısından biz de Mehmed'i tercih etmekle birlikte yazarın tanıttığımız kitabında adını Muhammed Mihrî olarak verdiğini gördük. Bu durumu belirtmenin yararlı olacağını düşündük.

* Prof. Dr., Çukurova Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
batislam@cu.edu.tr

gücünü göstermiştir. Yazarın çok sayıda eseri vardır. *İlaveli Güldeste*, *Muharrerât-ı Resmiye ve Gayri Resmiye*, *Muallim-i İnşâ*, *Muallim-i Tercüme ez-Fransevî be-Türkî*, *Muhtasar Sarf-ı Osmânî*, *Kitabu't-tuhfeti'l-behiyye fi Lisani'l-İngilizî ve'l-Fransevî ve'l-Arabî ve't-Türkî*, *Rehber-i Lisan*, *Sudan Seyahatnâmesi*, *Cülûsnâme-i Sultan Abdulhamid Hân-ı Sâni* eserlerinin önemlilerindendir. Bunların dışında Mirza Han'dan tercüme ettiği, *Tercüme-i Arusnâme* adlı bir eseri vardır. Ayrıca kaynaklarda, *Hac Yolunda* ve *Divançe* adlı basılmış iki eserinin varlığından da söz edilmektedir (TDEA, 1986, C.VI: 210).

Biz bu yazımızda Mehmed Mihrî'nin eserleri arasında bulunan *Sudan Seyahatnamesi*'ni tanıtacağız. Bilindiği gibi edebiyatımızın değişik dönemlerinde yazılmış çeşitli seyahat kitapları bulunmaktadır. En çok tanınan ve bilinen *Evliya Çelebi Seyahatnamesi* ve diğer seyahatnameler konusunda bazı çalışmalar yapılmıştır (Batislam, 1997: 62-64; Coşkun, 2007, C.2:329-346; Asiltürk, 2009: 911-995)¹. Mihrî'nin eseri de seyahatnâme türünün bir örneğidir. Varlığı bilinmekle birlikte, kaynaklarda eserle ilgili fazla bir bilgi yoktur². Bu nedenle dikkat çekici bazı özelliklerine rağmen yeterince tanınmamış olan *Sudan Seyahatnamesi*'ni tanıtmak istedik.

Seyahatname denilince genellikle kişinin gezip gördüğü yerlerle ilgili izlenimlerini anlattığı eserler akla gelmekle birlikte, edebiyat tarihine bakıldığında farklı yöntemlerle yazılmış seyahatname örneklerinin bulunduğu görülür. Geziliş görülen yerlerle ilgili kişisel izlenimlerin anlatıldığı seyahat eserlerinin yanı sıra bir yeri görmeden, kaynaklardan edinilen bilgilerle tanıtan eserler de vardır. Ayrıca, hem kişisel seyahat izlenimlerinin hem de kaynaklardaki bilgilerin bir araya getirildiği seyahatname örnekleri de bulunmaktadır. Tanıtımını yapacağımız Mehmed Mihrî'nin eseri de bu son gruptaki seyahatnamelerden olması dolayısıyla ilginçtir. Yazar, eserini meydana getirirken hem kendi seyahat izlenimlerinden hem de kaynaklardaki bilgilerden yararlanmıştır. Mehmed Mihrî eserinin seyahatini anlattığı bölümüne geçmeden önce: “İfade”, “Seyahatnamenin Me’ hazları”, “Mukaddime”, “Tahdîs-i ni‘met ve Prens

¹ Seyahatnameler ve bu konuda yapılan çalışmalarla ilgili olarak ayrıca: “Türk Dili, Gezi Özel Sayısı, S. 258, 1 Mart 1973 ile Kültür, Seyyahlar ve Seyahatnameler Özel Sayısı, S. 13, Kış 2008/2009, İstanbul.” adlı özel sayılara bakılabilir.

² Mihrî'nin *Seyahatnamesi*'ne Seyfettin Özege, Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu, C.IV, İstanbul 1977, s. 1596'da ve M. Rüyan Soydan, “Osmanlı Türkçesi ile Yayınlanmış Olan Seyahatnameler ve Sefaretnameler”, Kültür, Seyyahlar ve Seyahatnameler Özel Sayısı, S.13, 2008/2009, İstanbul, s. 125'de yer verilmiştir.

Yusuf Kemal Beyefendi Hazretlerinin vafında manzûme” bölümlerine yer vermiştir. İfade başlıklı bölümde kitabın içeriği hakkında şu bilgiler vardır:

“İşbu seyahatnamenin mündericâtı, mukaddimedede bi'z-zat icrâ eylediğim beyân olunan seyahatden ma'âda, Mısır'ın mücâhidîn-i İslâm tarafından fethine kadar güzâr iden 'â'ile-i ferâ'ine ile kudemâ-yı Mısriyyûnun bilâd-ı kadîme ve âsâr-ı 'atikaları ve ta sadr-ı İslâm'dan beri Nûr-ı Muhammedî'nin şa'sa'pâş-ı kemâl olduğu âfâkın ila yevmina hazâ en mühimi sırasında bulunan hitta-i Mısriyye ile levâhıkının mebâhis-i muharrere dâ'iresinde tafsîlât-ı mevki'iyye ve târihiyyesi ve Afrika Kıt'a-i vasi'asının tabi'î, sinâ'î, siyâsî, ticârî, zirâ'î, ma'denî, cinsî, dinî, târihi ve Nil'in hârîka-i kudret olan, menba' ve ser-çeşmelerinden hurûciyle 6470 kilometre mesâfe-i ba'ide tayy iderek memleketden memlekete mürûr u ubûr ile mûntehâ-yı cereyânı mebâhisini muhtevi olduğu gibi ol şibl-i bîşe-i şecâ'at ve kerîm ve'l-nejâd 'âli-himmet emîr-i mehâsin-hısâl Prens Yusuf Kemâl hazretlerinin kaplan, arslan, gergedan, su aygırı, yabani manda ve öküz ve sa'ir hayvânât-ı vahşiyeyi sayd u şikâr ârzûsıyla kıt'a-i vasi'a-i Sudan'a olan seyahatlerini şâmilidir” (Mehmed Mihrî, 1326: 2).

Seyahatnamenin içeriğine dair bu bilgilerin ardından yazar, “Seyahatnamenin Me'hazları” başlığı altında yararlandığı kaynakları verir. Kaynaklar arasında; Avrupalı seyyahların, Alman ya da Fransız seyyahlarının değişik zamanlarda yaptıkları Afrika seyahatlerini anlatan eserler, Herodot'un tarihi, Naum Şakir'in Arapça yazdığı *Sudan Tarihi*, başka bazı tarih kitapları, İbn-i Halikan, İbn-i Haldun, Bonapart tarihleri ve *Tâcü't-tevârih* vb. verilmiştir. Yazar, eserini yazarken yararlandığı bu önemli kaynaklar dışında başka kaynaklardan da yararlandığını ayrıca belirtir. Eserin yazılması sırasında yazarın yararlandığını söylediği önemli ve temel kaynakların sayıca çokluğu ve çeşitliliği dikkat çekicidir.

Seyahatname yazılırken yararlanılan yazılı kaynaklar sıralandıktan sonra eserin mukaddimesine sıra gelir. Yazar, “Mukaddime”de önce seyahatnamesinde anlatacağı yeri tanıtır. Yazara göre, seyahatnamesine konu olan bu yer, zamanında uyanık davranılsaydı Osmanlıların eline geçmesi mümkün bir yerd. Sözü nü edeceği coğrafya Sudan'dır. Meşrutiyet döneminde yazdığı kendi seyahatnamesinin Osmanlı kalem sahiplerinin daha önce yazdığı seyahatnamelerle kıyaslanmamasını ister. Daha önce yazılan seyahatnamelerin bir kısmının Avrupalıların hiç insan ayağı basmamış yerleri anlatan eserlerinin tercümesi ya da bazı devlet adamlarının ister istemez resmî bir memuriyetle gittikleri sınırlı yerler içinde yaptıkları yolculukları anlattığını söyler. Birinci türden örneklerin sadece dünyayı gezen batılı seyyahın kendi ülkesini ilgilendiren vatansever amaçlarına faydalı olduğunu belirtir. Bizim için gerçek anlamda yararlı olmadığını

vurgular. İkinci tür eserlerin de istibdat devrinde zorlamayla, sınırlı bir çerçevede yazılan ve gerçekte seyahatle amaçlanan hedeflere uzak eserler olduğunu anlatır.

Avrupalıların kendi ülkelerini ve başka ülkeleri tanıma isteklerini, seyahatnameler aracılığıyla kendi ülkelerinde yaşayan diğer insanları bilgilendirmeye çalışmalarını ve bu konudaki gayretlerini de takdirle karşıladığını söyleyen yazar, Doğulularda, Batılularda ve Avrupalılarda görülen bu seyahat etme ve başka yerleri tanıma, tanıtma merakının olmayışından üzüntü duyar. Bizdeki bazı âlimlerin de seyahat konulu eserler yazdıklarını, ancak söz konusu eserlerin büyük bir bölümünün masa başında, Batıdan gelen haber ve bilgilerden yararlanılarak, seyahat edilmeden yazılmış olduğunu söyler.

Yazar, Avrupalıların bilimde ve teknikte çok ilerledikleri için lüzumsuz görünen bir eşyayı bile ilgi çekici hâle getirebildiklerini, onların başarılarını önemli bulduğunu belirterek kendisinin de Avrupalılar gibi bir Sudan seyahati düzenlemeye karar verdiğini açıklar. Sudan seyahati aracılığıyla bu geniş ülkenin vahşi kabilelerini, yaşam biçimlerini, âdetlerini, medeniyetle olan bağlarını, yabanî hayvanlarını, av hayvanlarını, Nil nehrini ve özelliklerini, ağaç çeşitlerini, kuş türlerini, bitkilerini, doğal güzelliklerini inceleyerek gözlemler yapmak istediğini sonra da bütün bu şahit olduklarını bir kitap haline getirerek vatandaşlarına sunmayı düşündüğünü anlatır. Bu seyahati yapmaktaki amacının, gezip gördüğü Sudan'ı her yönüyle tanıtmak olduğunu belirterek, böyle bir eser meydana getirmeyi bir Avrupalı kadar bir Osmanlı için de övünç kaynağı olacak, vatana, millete yarar sağlayacak değerli bir görev kabul ettiğini vurgular.

Daha sonra yazar, Hz. Ali'nin ve Sa'dî'nin seyahati teşvik eden, insanın seyahat etmekle geliştireceğini bildiren sözlerini örnek vererek bu örneklerin seyahatin önemini anlamak ve seyahati teşvik etmek açısından ne kadar değerli olduklarını belirtir. Kendisi de seyahatin önemini anlatan bir kıt'asını verir. Dünyada sadece Osmanlılığıyla övünen fakat Sudan seyahati konusunda senelerden beri amacına bir türlü ulaşamayan yazar, Avrupalıların arkasından gidip onları örnek alarak Hicrî 6 Muharrem 1327, Milâdî 28 Ocak 1909 tarihinde Mısır'dan hareketle Sudan seyahatine başladığını söyler. Bu geniş ülkeye seyahati sırasında "Yamyam" denilen vahşi kabileyi, Sudan'ın iklimini, doğal zenginliklerini ve tarihini hem kendi seyahati sırasında gördüklerinden hem de eserin başında verdiği önemli kaynaklardan aldığı bilgilerle seyahatnamesini yazdığını belirtir.

Önsözünü uzatmaktaki amacının yazdığı seyahatnamenin mükemmelliğini iddia etmek değil, ancak vatandaşlarını bu gibi seyahatlere teşvik etme isteği olduğunu açıklar. Memlekete büyük yararlar sağlayacağına inandığı seyahatleri yapmak konusunda gençlere bir çığır açmak niyetini dile getirir. Yazar, ayrıca “Son zamanlarda sahip olmaktan mutluluk duyduğumuz Meşrutiyet idaresinin de bu konuda gayret göstereceklere yardımcı olacağına inanıyorum” der. Bu vesileyle Meşrutiyetle ilgili olumlu düşüncelerini de beyan eder.

“Mukaddime”den sonra yazar, “Tahdîs-i ni‘met ve Prens Yusuf Kemal Beyefendi Hazretlerinin Vasfında Manzûme” başlıklı bölümde:

“Mısır ve Sudan’ın ahvâl-i tarihiyesi hususunda zikri sebkat iden kütüb-i mu‘tebere ve âsâr-ı kadîmeden iktibasen yazdığım seyahatnamemizin bir kısmı dahi bu hitta-i vasi‘a üzerinde bi’z-zat icrâ eylediğim ve seyr-i temâşâsında bulunduğum seyahati ihtivâ eder ki Allah garîk-i lüce-i rahmet ve gunûde-i bister-i hâk-i mağfîret eylesün merhûm Prens Ahmed Kemâl Paşa’nın necl-i me‘âli mevsûmları Prens Yusuf Kemâl hazretleriyle:

Tay eyledim o prens celîlü’ş-şân ile meh ü sâl
Enhâr u bahr u ber ü bilâd u tilâl u cibâl

Geh şehri Londra’da gâh Pâris ü gâh Sûdân’da
Sahra-neverd idüm o keremkâr ile nehâr u leyâl

Vasfında lâyık u ahrâdur dinilse eger
Şîr-i jiyân u Yûsuf-iklîm ‘akl u kemâl

Tahlîs-i cân idemez sayd-gâhda andan
Bebr ü peleng ü gergedan u fil u şîr u gazâl

‘Akl u kemâl ü fehm ü ferâsetde fâ’ikü’l-akrân
Cûd u sehâ vü ‘atâda bî-‘adîl ü misâl

Görseydi rûz-ı neberd dest-bürd ü şecâ‘atin
Engüş ber-dehân kalur idi Rüstem-i Zâl

Hak eylesün o kerîm-i me‘âli tebârek
‘Ömrin füzûn devlet ü ikbâlin bî-zevâl” (Mehmed Mihri, 1326:9)

diyerek 12. sayfadan itibaren “Kâhire İstasyonundan Sudan’a Müteveccihen Hareket” başlıklı bölümle seyahatini anlatmaya başlar. Eserin 12-129. sayfalar arasındaki bölümü Mısır’a ayrılmıştır. Bu bölümde yazar, “Mısır’la Asvan arasındaki beldeler, eski binalar ve eski eserler, Kâhire, Mısır’ın coğrafi konumu, sınırları, dağları, nehirleri, iklimi, havası, tarımda kullanılan yöntemler, yetiştirilen ürünler, hayvanlar, madencilik, sanayi, ticaret, eğitim, mülki idare, yönetim, borçlar, Mısır’ın eski dönemlerdeki durumu, tarihi,

Mısır Firavunları'nın mabutları, Firavunlar döneminde Mısır'ın durumu, Bulak kasabası, piramitler, Hilvan kasabası, Eski Mısır, Sakkara Kasabası, Cize Müdüriyeti, Prens Yusuf Kemal'in ava çıkışı ve Prens Kemaleddin Paşa'nın köşkünde iki gece misafir olması, Beni Sevif Müdüriyeti, Füyum Müdüriyeti, Minâ Müdüriyeti, Esyut yahut Siyut Müdüriyeti, Cercâ Müdüriyeti, Kana Müdüriyeti ve bu Müdüriyet dâhilinde Luksor Kasabası'nda bulunan ünlü Karnak harabeleri ile heykeller, mabutlar, eski Mısır hakkında ayrıntılar, Asvan, Savan Müdüriyeti ve bu Müdüriyet dâhilinde bulunan eski eserler, Asvan'ın su hazinesi, Asvan'ın ikinci kısmı Adfu Kasabası, Asvan'ın üçüncü kısmı Aldar, Nil'de birinci şelaleye ulaşma, Vadi-i Halfa'nın idare şekli ve eski eserlerine dair" başlıklı bölümlerde çeşitli bilgiler verir. Bölüm sonunda Osmanlıyı öven dört beytin ardından ayrıca Mısır ve Sudan'ı fetheden I. Selim (Yavuz Sultan Selim) için yazılmış bir manzume de vardır. Yazar, padişahın resminin altına övgü içerikli bir dörtlük yazmıştır. Bu dörtlüğü aşağıda veriyoruz:

“Fâtilh-i Mısır u Sudan Sultân Selim-i dâd-ger
Kahramân-ı şîr-dil dârâ-yı İskender-siyer
Hep cihângirân-ı devrân Mihriyâ şâyândır
İtse tasvir-i hümâyün ile tenvîr-i basar” (Mehmed Mihrî, 1326: 60)

Eserde yukarıda verdiğimiz örnek dışında da yer yer manzum bölümler bulunmaktadır. Bu manzum bölümlerin Türkçe olanları dışında tamamen Arapça ya da Farsça olanları da vardır. Söz konusu manzum örneklerden ikisi edebiyatımızdaki bir geleneği hatırlatması açısından ilginçtir. Bilindiği gibi fotoğraf arkasına şiir yazarak hediye etme, fotoğraf altına şiir yazma ya da hediye edilen fotoğrafa şiirle teşekkür etme, fotoğrafın değerli olduğu ve bugünkü kadar yaygın olmadığı dönemlerde edebiyatçılar arasında görülen bir uygulamadır (Aydoğan, 2006: 43-68; Özgül, 1997:25-26). Aşağıda vereceğimiz iki şiir geçmişte görülen bu tür bir uygulamayı yansıtmaktadır. Şiirlerden birincisi Mehmed Mihrî'nin kendi fotoğrafı altına yazdığı şiirdir:

“Âhd ü peymânına aldanma bu dehr-i gaddâr
Kimseye bâkî değil ‘ahd ü vefâsı ber-karâr
Hâk ile yeksân ider bir gün seni de Mihriyâ
Bâri kalsun safha-i ‘âlemde resmin yâdigâr” (Mehmed Mihrî, 1326: 10)

Mihrî, ayrıca Prens Kemaleddin Paşa'nın resminin altına da bir şiir yazmıştır:

“Emîr-i kâmrân Hacı Kemâlü’ d-dîn Paşadır
 Kemâl ü ‘akl u dânişle hemîşe kâr-fermâdır
 Kerîm-i ‘âli-himmet kahramân-ı şîr-savletdir
 Pirens-i nîk-haslet dâver-i bî-misl ü hemtâdır” (Mehmed Mihrî, 1326:
 81)

Seyahatnamenin Mısır’ın anlatıldığı bu bölümünde 31 farklı özellikte resim, fotoğraf ya da çizim bulunmaktadır. Bunlar arasında, Prens Yusuf Kemal, Mehmed Mihrî Bey, Yavuz Sultan Selim, Mehmed Ali Paşa, Hıdiv-i Mısır ‘Abbas Hilmi Paşa Hazretleri, Prens Kemaleddin Paşa’nın resimleri, Kâhire’nin önemli tarihî ve turistik yerlerine ait resimlerle Eski Mısır Tanrıları’nın anlatıldığı bazı çizimler dikkat çekici örneklerdir.

Seyahatnamenin Sudan ile ilgili olan 137-387. sayfaları arasındaki bölümünde, “Sudan’ın idare merkezi olan Hartum’un tarihi, Sudan kıtasının genel durumu ve tarihi, yeri, sınırları, doğası, dağları ve nehirleri, iklimi, havası, ürünleri, bitki ve hayvanları, ahalsinin cinsi, dil ve mezhepleri, eğitim, uygarlık, sanayi, ticaret, siyasî ve coğrafi bölümleri, şehir ve kasabaları, Nil’in kaynağının keşfi, Nil’in nehirleri, Nil, Nil’in akış hızı, şelaleleri, adaları, ölçüleri, Nil üzerindeki ulaşım ve taşımacılık, Nil’de bulunan balık çeşitleri, Sudan’da bulunan madenler, Sudan’ın dağlarının yükseklikleri, arazisinin yüksekliği ve bölümleri, havası, yağmurları, rüzgârları, hava sıcaklığı, Prens’in seyahat sırasında ava çıktığı ada, Prens’in bir kabileyle görüşmesi, Sudan’daki yerli kabileleri ve bunların âdetleri, yaşam biçimleri, geçim kaynakları, Yamyam kabilesiyle diğer bazı kabilelerin ibadet, fal ve kehanet konusundaki garip âdetleri, evlilik yöntemleri, müzikleri, Prens’in ava gidip gelmeleri ve bu sırada yaşananlar, av maceraları, av yolculuğu sırasında Avrupalı avcı ve seyyahları taşıyan vapurla karşılaşma, Prens’in avladığı hayvanlar, çeşitli kollara ayrılan Sudan kabilelerinin isimleri ve yaşadıkları yerler, Prens’in dönüş yolunda da ava devam etmesi ve bazı vahşi hayvanların avlanma biçimleri, Sudanlıların yakalandıkları hastalıklar, hastalıkları tedavi yöntemleri, delilerin tedavisi, Sudan’ın ağaçları, bitkileri, tarım ürünleri, yeşillik ve sebzeleri, meyveleri, evcil ve vahşi hayvanları, kuşları, suda yaşayan kuşları, haşereleri, Merkezi Hartum şehri olan Osmanlı-Mısır Sudan’ının mülkî idaresi, Donkla ve Berber Müdüriyetleri, Cezîre-i Hartum’un Elkâmilin Müdüriyeti, Sinar Müdüriyeti, Darfur Müdüriyeti, Gerdufan Müdüriyeti, Keslan Müdüriyeti, Faşuda Muhafızlığı, Sevâkin Muhafızlığı, Bahrü’l-gazal, Kongo memleketleri, Lahika, İngiltere ile Osmanlı Mısır Hıdivliği arasında Sudan’ın idare şekline dair konulan kanun, Port Sudan’a hareket, Port Sudan limanının özellikleri, Süveyş Kanalı hakkında tarihî ve siyasî bilgi, Süveyş’ten hareketle İskenderiye’ye varış, Mahmûdiye Nehri’nin tarih-i

güşâdına dair manzume, ‘Acâ’ib-i seb‘adan İskenderiye manzarası, İskenderiye şehrinin tarihi, İskenderiye’den Mısır’a hareket, İskenderiye ile Kâhire arasında Kalyubiye Müdüriyeti, Şarkiye Müdüriyeti, Dakihliye Müdüriyeti, Bahire Müdüriyeti, Garbiye Müdüriyeti, Menufiye ve Dimyat Müdüriyetleri, Kâhire’ye varış, Matariye’nin tarihi durumu, Matariye’de Prens Hazretlerinin köşklerine ulaşma” başlıkları altında oldukça ayrıntılı ve çeşitli bilgiye yer verilir. Bilgilerin bir kısmı kaynaklardan derlenmiş bir kısmı da yazarın gezisi sırasında yaşadıklarından ve gördüklerinden elde edilmiştir.

Sudan’a ayrılan bu bölümde de resimler, haritalar, çizimler ve özellikle prensin av maceralarının ve avladığı hayvanların yer aldığı fotoğraflara yer verilmiştir. Sudan haritası, Sudan kıt‘asının merkez idaresi olan Hartum şehri, Port Sa‘îd şehriyle limanı, Süveyş şehriyle kanalı, İskenderiye Limanı, İskenderiye’de Mahmûdiye Nehri ile sahilinde bulunan köşkler, Menşiye denilen Mehmed Ali Paşa Meydanı vb. başka önemli tarihî ve turistik yerlerin resimleri dikkat çekicidir. Ayrıca, Sudan coğrafyasında yaşayan ilkel kabilelerin, Yamyamların yaşam biçimini, bazı ilginç âdet ve alışkanlıklarını anlatan resimlere de yer verilmiştir.

Sudan Seyahatnamesi sadece yukarıda belirttiğimiz zengin içeriği bakımından değil, dili ve anlatımı, içerdiği manzum bölümler açısından da dikkat çekicidir. “... Vâdi-i Halfâ’ya giden vapurlardan birisine dâhil olduk, vapurumuz yolunda devam etmede olsun. Mısır ile Asvan beyninde tay eylediğimiz bilâd ve mebâni-i kadîme ve âsâr-ı ‘atıkanın ” tarihlerini burada yegân yegân zikir ve beyân etmeden geçmek istemeyiz ” (Mehmed Mihrî, 1326: 13) örneğinde olduğu gibi seyahatnamenin anlatımında yazarın yer yer meddah anlatım tarzını çağrıştırdığı bölümler de vardır.

Sonuç olarak, Mehmed Mihrî’nin Sudan Seyahatnamesi, bu türün değişik özelliklerini taşıyan dikkat çekici bir eserdir. Yazar, eserini yazarken kendi izlenimlerinden ve kaynaklardan yararlandığı için yer yer kendi bilgileriyle kaynaklardan aldıkları birbirine karışmakla birlikte, anlattığı yerlerle ilgili geniş ve ayrıntılı bilgi vermiştir. Eserin yazıldığı dönemde Mısır ve Sudan’ın yönetim şekli, coğrafi, sosyal ve siyasî yapısı bugünkü gibi değildir. Mihrî bu anlamda, kaynaklara ve gözlemlerine dayalı olarak, seyahatnamesini yazdığı dönemdeki Mısır ve Sudan’ın pek çok yönünü aydınlatıcı bilgiler aktarmıştır. Bu bilgiler, Sudan ve Mısır tarihini öğrenmek isteyenler açısından oldukça önemlidir. Sudan Seyahatnamesi’ni ilgi çekici yapan nedenlerden biri de çok sayıda ve farklı özelliklerde resim, harita vb. görsel malzeme içermesidir.

Yazarın bilgi birikimi, şair ve dilci yönlerinin de olması eserin içerdiği bilgilerin yanı sıra dil ve edebiyat açısından da değerli olmasına katkıda bulunmuştur. Eserde manzum bölümlere yer verilmesi tek düzeliği gidermek ve okuyucunun ilgisini çekmek açısından yararlı olmuştur. Dili ve anlatımıyla da eser, yazıldığı dönemin diline ışık tutmaktadır.

KAYNAKÇA

- ASILTÜRK, Bâkî. (2009). “Edebiyatın Kaynağı Olarak Seyahatnâmeler”. *Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. Winter, Vol. 4/ I-1: 911-995.
- AYDOĞAN, Bedri. (2006). “Edebiyatçıların Arkası Şiirli Armağan Fotoğrafları”. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Adana. 15 (1): 43-68.
- BATİSLAM, H. Dilek. (1997). “Musavver Hindistan Seyahatnâmesi”. *Toplumsal Tarih*. İstanbul. 48: 62-64.
- COŞKUN, Menderes. (2007). “Seyahatnâme ve Sefaretnâmeler”. *Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını. 2: 329-346.
- KÜLTÜR, SEYYAHLAR VE SEYAHATNÂMELER ÖZEL SAYISI,. (2008/2009). İstanbul. Kış. (13)
- ÖZEGE, M. Seyfettin. (1977). *Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu*. IV. İstanbul.
- ÖZGÜL, M. Kayahan. (1997). *Resmin Gölgesi Şiire Düştü, Türk Edebiyatında Tablo Altı Şiirleri*. İstanbul: YKY.
- TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANSİKLOPEDİSİ (TDEA). (1986). “Mehmed Mihrî”. 6. İstanbul: Dergâh Yay.
- TÜRK DİLİ, GEZİ ÖZEL SAYISI. (1 Mart 1973). (258).